

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Ганна Товканець¹, Юлія Сідор²

¹Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, Мукачево, Україна, UA–89600
tovkanec2017@gmail.com;

²Приватний ліцей “Школа щасливих дітей”,
вул. Соборна, 25, Мукачево, Україна, UA–89600
juliabsidor@gmail.com

Досліджено проблему розвитку пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови в умовах сучасної початкової школи. Виокремлено особливості розвитку, серед яких інноваційність підходів та новизна навчального матеріалу, застосування ігрових технологій, упровадження інтерактивних технологій, інтеграція та використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання (можливість вивчення матеріалу з різних предметів як єдиного цілого; широка можливість розвитку зв'язного мовлення учнів, розширення світогляду молодших школярів, розвиток розумової діяльності, формування позитивних моральних, естетичних, громадянських, екологічних та інших якостей особистості), колективний спосіб організації навчання із застосуванням діалогічних пар змінного складу тощо. Наголошено, що елементи технології колективних способів навчання використовують під час уроків української мови, на етапах закріплення, удосконалення навичок з будь-якої теми у процесі вирішення проблемної ситуації. Акцентовано увагу на застосуванні дидактичних ігор (розгадування кросворду на визначену тему, рішення ребусів, шарад тощо). Виявлено, що прищеплення інтересу до предмета забезпечує навчання, спрямоване на збагачення словникового запасу, розвитку мовлення, активізації уваги дітей, розширення кругозору, розвитку творчої фантазії, удосконалення моральних якостей. З'ясовано, що активізації мислення і розвитку пізнавального інтересу сприяють інтерактивні технології, які допомагають кожній дитині максимально розкрити свій творчий потенціал, стати більш успішним у навчанні. Визначено педагогічні можливості електронної дошки як засобу навчання. Зроблено висновок, що важливо розвивати інтерес учнів до самих знань, до процесу самостійного набуття цих знань і вдосконалення існуючих, а пізнавальний інтерес розглядати і як більш міцне засвоєння навчального матеріалу, і як стимул до розширення і поглиблення наявних знань.

Ключові слова: уроки української мови, пізнавальний інтерес, учні молодшого шкільного віку, методи і прийоми навчання, початкова школа, розвиток.

Постановка проблеми. Перед українським суспільством гостро постає проблема створення оптимального духовного середовища для розвитку дитини. Українська мова в початковій школі є предметом, результати засвоєння якого і володіння знаннями з якого визначаються не тільки шкільним навчанням, а й соціумом, мовним і морально-естетичним середовищем, в якому живе дитина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Положення законів України “Про освіту” (2017), “Про забезпечення функціонування української мови як державної” (2019), Державного стандарту початкової освіти (2018), Концепції Нової української школи (2018) наголошують на важливості української мови, її функціонального призначення як мови міжетнічного спілкування, що є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, як чинником єдності й національної безпеки України (ст. 1, ч. 8) (2019). Водночас усе частіше дослідники, вчені, педагоги зазначають, що простежується зниження інтересу учнів та їх мотивації до вивчення української мови [8; 10]. П. Саух, розглядаючи особливості розвитку сучасної освіти, наголошує, що сучасна система освіти не відповідає вимогам часу, а “орієнтація на ринок праці витісняє з освітньої сфери розуміння унікальності особистості, її високого призначення, роль духовності” [8, с. 3]. І. Бланк [1], О. Луциньська і Н. Ростікус [6], О. Флячинська [10], В. Трунова і С. Пенькова [11] розглядають формування позитивної мотивації навчальної діяльності молодших школярів у початковій школі та активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках української мови як чинника успішності освітнього процесу.

Мета статті – обґрунтувати особливості розвитку пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови.

З метою визначення актуальності проблеми розвитку пізнавального інтересу до навчання і до уроків загалом, зокрема до уроків української мови, проведено анкетування серед учнів початкових класів ЗЗСО м. Мукачеве.

Ми отримали такі результати: з поставлених запитань учням початкових класів практично всім подобаються уроки української мови (90 %), більше половини учнів (65 %) бажають, щоб уроки української мови проводилися частіше. Цікавою була відповідь учнів на питання “Якщо б вчитель сказав, що завтра на урок української мови не обов’язково приходити всім учням, ти б прийшов (-ла)?”, результати якого були такі – у першому класі 80 % учнів прийшли б, тоді як у 3–4 класах цей відсоток становить тільки 30. Крім того, на питання “Ти хотів (-ла) би, щоб з української мови не давали завдання для самостійної роботи?” – до 20 % учнів першого класу відповіли, що хочуть, щоб з української мови не давали завдання для

самостійної роботи, тоді як у другому класі вже 62,5 % учнів, а в четвертому 70 % учнів не мають бажання виконувати завдання для самостійної роботи.

На нашу думку, простежується негативна тенденція зниження інтересу до уроків української мови в початкових класах. Можливо, це пов'язано з тим, що навчальний матеріал потребує високого розвитку здатності аналізувати, а можливо й тому, що сучасна освіта не активізує достатньо внутрішні мотиви навчання. Інтенсивність діяльності дорослих не залишає місця та часу для спілкування з дітьми, для уваги до їх запитань і відповідей на них, діти перестають їх ставити і втрачають інтерес до навчання. А уроки української мови часто визначаються молодшими школярами, на жаль, як складні уроки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пізнання неможливе без активної думки, тому найбільш значними для інтересу до пізнання є процеси мислення, “ідея–емоція–воля”, які в органічній єдності становлять основу пізнавального інтересу. Інтерес в учня до вивчення проявляється в інтенсивній увазі до зацікавленого предмета, причому увага не є пасивною, вона супроводжується активною пізнавальною діяльністю. Активізуються розумові процеси, пам'ять, увага, уява, на основі чого відкриваються сприятливі можливості для глибокого оволодіння знаннями [1].

На основі результатів наукових досліджень [1; 7] та досвіду практичної [6; 9] педагогічної діяльності ми виявили, що особливостями розвитку мотивації та пізнавального інтересу до уроків української мови в учнів молодшого шкільного віку є (рис. 1).

Рис. 1. Особливості розвитку пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови

Розглянемо їх детальніше.

1. Одним із важливих чинників розвитку пізнавального інтересу є інноваційність дидактичних підходів та новизна навчального матеріалу, незвичайність його подачі, що спонукають звернути увагу на раніше невідоме. Пробудженню інтересу до навчального матеріалу з української мови в початковій школі сприяє використання нестандартних форм уроку, які відрізняються від традиційних новизною та оригінальністю. Особливо такі уроки доречні під час повторення та узагальнення вивченого матеріалу, а їхня мета – прищеплення інтересу до навчання загалом і до уроків української мови зокрема. Т. Мієр [7], О. Флячинська [10] та інші наголошують, що доцільно використовувати такі нестандартні форми, як урок-диспут, урок-семинар, урок-вікторину, урок-залік, урок-подорож, урок-аукціон, урок-казку, урок-змагання та ін.

2. Застосування ігрових технологій на заняттях сприяє ненав'язливо у процесі навчання збагачувати пасивний і активний словниковий запас, активізувати увагу дітей, розширювати кругозір, розвивати мовлення і творчу фантазію, виховувати моральні якості, прищеплювати інтерес до української мови [9, с. 8]. Для поживлення інтересу учнів у традиційний урок вводять елементи гри (розгадування кросворду на визначену тему, рішення ребусів, шарад) тощо. Ігрові технології забезпечують закріплення навчального матеріалу [9, с. 12], доведення до рівня автоматизованих навичок застосування знань з української мови. У процесі гри на уроці учні непомітно для себе виконують різні вправи, де їм доводиться порівнювати, вправлятися, тренуватися. Гра ставить дитину в умови пошуку, пробуджує інтерес до перемоги, а звідси – прагнення бути активним, зібраним, спритним, винахідливим, вміти чітко виконувати завдання, дотримуватись правил гри [9, с. 15].

Колективні ігри можна спрямувати на розвиток моральних рис молодшого школяра: надання допомоги товаришам, увага до потреб та інтересів інших, корекція власної діяльності щодо задоволення власних бажань тощо. Саме дидактичні ігри та вправи моделюються на матеріалі реальних життєвих ситуацій, що дає змогу виконувати індивідуальний підхід, забезпечувати участь у роботі молодших школярів із різним рівнем знань. Це створює позитивне освітнє середовище, робить навчальний процес більш цікавим, учні частіше проявляють активність, кмітливість і досягають часом найвищих результатів у навчанні.

3. Активізації мислення і розвитку пізнавального інтересу сприяють інтерактивні технології, які допомагають кожній дитині максимально розкрити свій творчий потенціал, стати більш успішним у навчанні, зробити світ навколо себе яскравішим. Наприклад, педагогічні можливості електронної дошки як засобу навчання за низкою показників набагато

перевершують можливості традиційних засобів реалізації навчального процесу. Роботу з інтерактивною дошкою можна проводити у двох напрямках: використання готових інтерактивних програм, інтернет-ресурсів у навчально-виховному процесі; розробка авторських програм та створення відповідного технічного забезпечення у процесі реалізації поставленої мети в межах уроку [6, с. 275]. Таким способом пояснення матеріалу з використанням інтерактивної дошки дає можливість зробити бесіду, пояснення, розповідь, виступ учителя яскравішими, інформативнішими і захоплюючими. Інтерактивна дошка допомагає прискорити темп уроку та залучити до нього весь клас. Наочність електронної інтерактивної дошки – це спосіб зосередити та утримувати увагу учнів, яка особливо цінна для роботи з гіперактивними дітьми. Всі учні класу приділяють більше уваги поясненням учителя.

4. Інтергація освітнього процесу є можливістю забезпечити спрямування на формування світогляду дитини як цілісності та єдності природного і соціального середовища, в якому всі елементи взаємопов'язані. На інтегрованих уроках діти працюють легко і з цікавістю засвоюють великий за обсягом матеріал. Важливо й те, що знання і навички молодші школярі застосовують у практичній діяльності у стандартних навчальних ситуаціях та забезпечують прояв творчості й інтелектуальних здібностей.

Педагоги-практики, вчені [1; 10; 11] обґрунтовують необхідність використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання такими аргументами: можливість вивчення матеріалу з української мови та з різних предметів як єдиного цілого; широка можливість розвитку зв'язного мовлення учнів, розширення світогляду молодших школярів; розвиток розумової діяльності; формування позитивних моральних, естетичних, громадянських, екологічних та інших якостей особистості.

5. Командна діяльність на уроках української мови, завдяки чому учні відчувають себе членом оригінальної соціальної групи, забезпечує активну діяльність. Вартим, на нашу думку, є застосування методу колективного способу організації навчання (КСОН) із включенням діалогічних пар змінного складу, що забезпечує повноцінну організацію самостійного навчання та створює основу для диференційованого навчання. Елементи технології колективних способів навчання використовують під час уроків української мови на етапах закріплення, удосконалення навичок з будь-якої теми у процесі вирішення проблемної ситуації.

6. Активізація на уроках української мови самостійної роботи спонукає учнів початкової школи до дослідницької і пошукової діяльності. Для цього застосовують завдання, які допомагають не тільки перевірити знання попереднього матеріалу, а й забезпечують можливість постійно повторювати вивчений матеріал, навчатися з випередженням. Для молодших школярів велике значення під час уроків української мови з метою розвитку

творчої пізнавальної активності мають загадки, прислів'я, скоромовки, вірші. Усі форми, які можна застосовувати на уроках української мови, допомагають у розвитку мислення, кмітливості, уяви, збагачують мову та пам'ять дітей. А головне – такі уроки проходять цікаво і не втомлюють учнів. Особливий інтерес у молодших школярів виникає під час виконання завдань не в простому зошиті, а на барвистих малюнках, чи таких фігурках, як листки дерев, огірків, картинки деревця, тобто залежно від того, з якою суміжною темою з інших предметів переплітається завдання. Все це дає змогу зацікавити дітей значенням слів, що досліджуються, збагачуючи словниковий запас і формуючи усвідомлені навички написання та правильного вживання складних слів в усному та писемному мовленні [7; 10].

7. Своєчасне чергування різних занять, більш напружених розумових дій і короткочасних розслаблень дають необхідний відпочинок, спрямований на збереження фізичного та психічного здоров'я дітей, що зміцнює працездатність школярів та їх бажання опановувати знання [11]. Невміння долати труднощі пізнавальної діяльності, величезний обсяг навчального матеріалу, одноманітність та монотонність навчального процесу стають причинами пасивності учнів.

Використання різних прийомів, форм, методів під час уроків української мови стимулює інтерес учнів до предмета, що допомагає активізувати пізнавальну діяльність школярів та впливати на формування мотивації до навчання.

Висновки. Пізнавальний інтерес є одним із найбільш значущих чинників навчального процесу, вплив якого на інтенсивність перебігу пізнавальної діяльності учнів незаперечний. У інтересі відображено значимі для навчання і розвитку аспекти. У ньому виражено єдність об'єктивної та суб'єктивної сторін пізнавальної діяльності. Усі цікаві явища навколишнього світу, взаємопов'язані та узагальнені у знаннях, виражені у пізнавальному інтересі лише тоді, коли набудуть для учня особистісної значущості. Важливо розвивати інтерес учня як до самих знань, так і до процесу самостійного набуття цих знань і вдосконалення існуючих. Іншими словами, пізнавальний інтерес варто розглядати і як більш міцне засвоєння навчального матеріалу, і як стимул до розширення і поглиблення наявних знань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми інноваційних підходів до розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

1. *Бланк Т. В.* Формування позитивної мотивації як фактора успіху навчальної діяльності молодших школярів. Початкове навчання та виховання : наук.-метод. журнал. Харків : Основа, 2009. № 16/18. С. 2–9.
2. Державний стандарт початкової освіти. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
4. Про освіту : Закон України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Концепція Нової української школи. 2018. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
6. *Луциньська О., Ростикус Н.* Використання мовленнєвих ситуацій та інтерактивної дошки на уроках розвитку зв'язного мовлення. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. 2016. Вип. 31. С. 272–277.
7. *Мієр Т. І.* Організація навчально-дослідницької діяльності молодших школярів : монографія. Кіровоград : ФО-П Александрова М. В. 2016. 424 с.
8. *Саух П. Ю.* Сучасна освіта: портрет без прикрас : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2012. 382 с.
9. *Товканець Г.* Особливості гри як елементу освітньої діяльності у початковій школі. Ігрові технології в розвивальному середовищі початкової школи : методичні рекомендації. Мукачево : РВЦ МДУ, 2023. С. 6–22.
10. *Флячинська О. М.* Формування і розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів в процесі навчальної діяльності. Науково-методичний центр управління освіти Житомирської міської ради. Житомир, 2017. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-i-rozvitok-piznavalnih-interesiv-molo-dshih-shkolyariv-v-procesi-navchalno-diyalnosti->.
11. *Трунова В. А., Пенькова С. Д.* Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках української мови та літературного читання. *Balkan Scientific Review*. 2021. Vol. 5. No. 2(12). С. 10–15.

References

1. Blank, T. V. (2009). Formuvannia pozytyvnoi motyvatsii yak faktoru uspikhu navchalnoi diialnosti molodshykh shkoliariv [The formation of positive motivation as a factor in the success of educational activities of junior high school students]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia* : nauk.-metod. zhurnal. Kharkiv : Osнова, 16/18, 2–9.

2. *Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity*. (2018). [State standard of primary education]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
3. *Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukrainy*. (2019). [Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
4. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy*. (2017). [Law of Ukraine “On Education”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. *Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly*. (2018). [The concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
6. Lushchynska, O., Rostykus, N. (2016). Vykorystannia movlennievkykh sytuatsii ta interaktyvnoi doshky na urokakh rozvytku zviaznoho movlennia [The use of speech situations and an interactive board in the lessons of the development of coherent speech]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna*, 31, 272–277.
7. Miier, T. I. (2016). *Orhanizatsiia navchalno-doslidnytskoi diialnosti molodshykh shkoliariv* : monohrafiia [Organization of educational and research activities of junior high school students : monograph]. Kirovohrad : FO-P Aleksandrova M. V.
8. Saukh, P. Yu. (2012). *Suchasna osvita: portret bez prykras* : monohrafiia [Modern education: a portrait without decorations : a monograph]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka.
9. Tovkanets, H. (2023). Osoblyvosti hry yak elementu osvitnoi diialnosti u pochatkovii shkoli [Peculiarities of the game as an element of educational activity in primary school]. *Ihrovi tekhnolohii v rozvyvalnomu seredovyshchi pochatkovoї shkoly* : metodychni rekomendatsii. Mukachevo : RVTs MDU, 6–22.
10. Fliachynska, O. M. (2017). Formuvannia i rozvytok piznavalnykh interesiv molodshykh shkoliariv v protsesi navchalnoi diialnosti [Formation and development of cognitive interests of younger schoolchildren in the process of educational activities]. *Naukovo-metodychnyi tsestr upravlinnia osvity Zhytomyrskoi miskoї rady*. Zhytomyr. Retrieved from <https://naurok.com.ua/formuvannya-i-rozvitok-piznavalnih-interesiv-molo-dshih-shkolyariv-v-procesi-navchalno-diyalnosti->.
11. Trunova, V. A., Penkova, S. D. (2021). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti molodshykh shkoliariv na urokakh ukrainskoi movy ta literaturnoho chytannia [Activation of cognitive activity of younger schoolchildren in lessons of the Ukrainian language and literary reading]. *Balkan Scientific Review*, 5, 2 (12), 10–15.

Стаття: надійшла до редколегії 09.04.2024
доопрацьована 16.04.2024
прийнята до друку 23.04.2024

DEVELOPING LEARNING INTEREST OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN AT THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Anna Tovkanets¹, Julia Sidor²

¹*Mukachevo State University,
Uzhhorodska Str., 26, Mukachevo, Ukraine, UA-89600
tovkanec2017@gmail.com;*

²*Private Lyceum "School of Happy Children",
Soborna Str., 25, Mukachevo, Ukraine, UA-89600
julia6sidor@gmail.com*

The article deals with the problem of developing the learning interest of junior schoolchildren during the Ukrainian language lessons in the framework of a modern primary school. The authors of the article highlight the features of the students' learning interest development, including the novelty of teaching approaches and the educational material, the use of gaming technologies, the introduction of interactive methods, the integration and use of interdisciplinary connections in the teaching process (the possibility of studying the material from the view of different subjects; various opportunities to develop students' coherent speech; broadening the worldview of junior schoolchildren; development of their mental activity; fostering positive moral, aesthetic, civic, ecological and other qualities of their personalities), the use of collaborative approaches to learning with the help of dialogues, etc. It is emphasized that elements of collaborative methods and techniques are used during the Ukrainian language lessons at the stages of consolidation and skills improvement while solving a specific problem. Attention is drawn to the use of didactic games (e.g. solving a crossword on a specific topic, completing puzzles, charades, etc.). The authors of the article demonstrate that fostering interest in the subject studied ensures enriching students' vocabulary, develops their speech, activates children's attention, broadens their outlooks, develops creative imagination, and improves schoolchildren's moral qualities. Interactive technologies contribute to the activation of thinking and the development of learning interest, helping children maximize their creative potential and become more successful in learning. Among those the educational features of the electronic whiteboard as a teaching tool are described. It is concluded that it is essential to develop students' interest in the knowledge itself, in the process of its independent acquisition and improvement of the existing one, while learning interest should be considered both as a long-lasting mastery of educational material and as a stimulus to expand and deepen students' existing knowledge.

Keywords: Ukrainian language lessons, learning interest, primary school students, teaching methods and techniques, primary education, development.